

כי מציון – פרשת פנחס

דבר תורה שכתב הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו)

מכון מניטו

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגהה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנגי, ידידיה ונגרובר, ואיתי קולין

המפקד לאחר האסון

בסוף הפרשה הקודמת, פרשת בלק, מתוארים אירועי 'בעל פעור', בהם בנות מואב ניסו לפתות את העם ולדרדרו לזנות. המהלך – שתכליתו פגיעה בחוסן המוסרי של ישראל – נרקם על ידי המדיינים כאסטרטגיה חלופית לניסיונו הכושל של בלק להביא קללה על עם ישראל על ידי בלעם. בעקבות האירועים האלה פרצה מגפה בישראל שכלתה עשרים וארבע אלף איש. רק התערבותו של פנחס הצליחה לעצור את המגפה, ועל כן הפרשה נקראת על שמו.

והנה, מיד לאחר מכן הקב"ה מבקש ממשה לבצע מפקד אוכלוסין מפורט של כלל השבטים:

שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיָמֵעָלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל יֵצֵא
צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל... כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל הַיֵּצֵאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (במדבר
כו, ב-ד).

אילו הכוונה הייתה לדעת כמה אנשים שרדו את האסון – די היה לנכות את מספר המתים במגפה מתוצאות המפקד הקודם. קיים אם כן נימוק נוסף למפקד, כפי שמסביר רש"י (שם, א):

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַמִּגְפָּה" וגו'. משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן, והוא מונה אותן, לידע מניין הנתורות.

דבר אחר: כשיצאו מצרים ונמסרו למשה, נמסרו לו במניין¹. עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו – מחזירים במניין.

ואכן יש משהו מיוחד במפקד זה: כשהתורה מציינת את שמות המשפחות של כל שבט ושבט, היא גם מציינת במפורש את השמות של אלה שנעלמו. מדובר בשישה שמות:

- דתן ואבירם (שם, ט).

- קורח (שם, ט-יא).
- צלפחד, שמת ללא בנים זכרים (שם, לג).
- נדב ואביהו (שם, סא).

את ששת השמות שנעלמו ניתן לשייך לארבעה סוגי עבירות, שאפשר להגדירם כך:

- (1) דתן ואבירם – חטאם של מנהיגים הקוראים תיגר על ההנהגה הפוליטית של משה.
- (2) קורח – חטאו של התלמיד חכם החולק על סמכותו של משה.
- (3) צלפחד – חטאו של האיש הפשוט בחילול שבת.
- (4) נדב ואביהו – חטאם של הכהנים המפתחים פולחן זר.

שבעים נפש

כזכור, מספר השמות של משפחת יעקב ישראל הוא שבעים: "כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיִם – שִׁבְעִים" (בראשית מו, כז). ברור שמספר זה של שבעים אינו מקרי; הוא מייצג את ריבוי האומות ('שבעים גויים') שהופיעו כתוצאה מהתפצלות האחדות האנושית אחרי פרשת 'מגדל בבל'².

עם ישראל אינו חלק משבעים אומות אלה. התורה מלמדת אותנו שישאל הוא תוצר של בירור זהות הדרגתי המתחיל באברם העברי – צאצא של עֶבֶר, המייצג בשושלת שם את הזהות האנושית המקורית שראשיתה באדם הראשון, כפי שהתפתחה לפני התפצלות משפחות העמים והתפזרותם בעקבות מגדל בבל³.

לפיכך, הקשר בין ישראל לעמים – המתגלה כבר ביציאת מצרים, בחזון של "מְמַלְכֵת פְּתָנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ"⁴ – מכתיב את ההתפרטות של ישראל לשבעים פנים. באופן אידיאלי, כל אחת מהדרכים השונות להיות ישראל' שבמשפחת יעקב, מקבילה במשפחת העמים לכל אחת מהדרכים השונות להיות אדם – שבעים הפנים של שבעים האומות באוניברסל האנושי.

³ ראה בראשית י, כה, ובפירוש רש"י שם.
⁴ שמות יט, ו.

¹ הכוונה למנין שמות. (ה. ע.)
² שבעים האומות מנויות בשמותן בבראשית פרק י. בניית המגדל והתפצלות האומות לאחר מכן מתוארת בבראשית יא, א-ט.

רמז לקשר הזה נמצא בדברי יוסף אל יעקב אביו, במסר 'המוצפן' שהוא שולח אליו כמשנה למלך, על מנת להודיע לו שהגיעה העת להצטרף אליו במצרים עם בנימין ושאר המשפחה: "וַיֵּרָא אֶת הַעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתַּחֲי רֹיחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם" (בראשית מה, כז).

במקום המילה **רכב**, הכתוב נוקט במילה **עגלות**, שאיננה רגילה בתורה. אותיות אלה הן הצופן של המסר: **ע** – השבעים,⁵ צריכים לרדת ל**גלות**.

והנה, המפקד שנערך בפרשת פנחס מגלה שקרה אסון: חסרים כעת שישה שמות מאותם שבעים נפש לבית יעקב. המילה **אדוני** (71 בגימטרייה) נכתבת כעת בכתיב חסר: **אדני**, ללא האות ו, והיא עולה בגימטרייה 65. רש"י, בדרכו, מציין זאת בפירושו (במדבר כו, לו):

ותמצא בפרשה זו חמישים ושבע משפחות, ומבני לוי שמונה, הרי שישים וחמש. וזהו שנאמר: ⁶ "כִּי אַתֶּם הַמְעַט [מִכָּל הָעַמִּים]" – ה"א מעט, חמישה אתם חסרים ממשפחות כל העמים, שהן שבעים. אף זה הבנתי מיסודו של ר' משה הדרשן.⁷

זכותן של בנות צלפחד

כעת מתבררת הזכות המיוחדת של בנות צלפחד בפנייתן אל משה, כמסופר בתורה מיד לאחר מכן. כבר בתחילתו של פרק כז הן דורשות את חלקן בירושת אביהן, שמת ללא בנים זכרים,⁸ ובדרישה זו הן מחזירות חמישה שמות למספר בני ישראל. ויש לשים לב לטיעון שלהן:

אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנוֹעֲדִים עַל ה' בְּעֵדַת קָרַח כִּי בָחַטְאוּ מֵת וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ. לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן תָּנָה לָנוּ אַחֲזָה בְּתוֹךְ אַחֵי אָבִינוּ (במדבר כז, ג-ד).

בתשובתו של ה' למשה רבנו יש משום אישור לדברי ר' משה הדרשן המובאים ברש"י: "בְּנֵי בְּנוֹת צְלָפְחָד דְּבָרְת" (שם כז, ז). "בְּנֵי", כלומר: הן צודקות. אך "בְּנֵי" בגימטרייה עולה 70 – לרמוז לכך שבקשתן של בנות צלפחד קשורה לשבעים השמות. הדבר מסביר מדוע התורה קשרה את סיפורן לסיפור המפקד הנוכחי. ההלכה הקובעת שבהיעדר בנים הבנות יורשות את אביהן – נאמרה

למשה בהקשר מפורש של חמשת שמותיהן: "וַיֵּרָא אֶת שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מִחֵלָה נְעָה וְחֵגְלָה וּמִלְכָּה וְתַרְצֵה" (שם, א).

הטיעון של נשים אלה, הנזכרות אצל חכמינו כדגם של הנשים הצדקניות, מצביע על כך שהשם השישי, החסר – הוא זה של קורח,⁹ בעל 'המחלוקת שאינה לשם שמים'. חטאו, עד סוף כל הדורות, פוגע באחדות ישראל ומהווה את המכשול העיקרי לכל אורך תולדותיה של האומה.¹⁰

כל העיוותים ניתנים לתיקון בזכות עומק קדושתה של כנסת ישראל, הנאמנה לעולם לזהותה, גם אם יחידים נושטים את הדרך, אפילו יהיו אלה 'גדולי ישראל'. **הנשים הצדקניות** הן הערבות לקדושה זו, והן מתגלות מחדש בכל שעת משבר בדרכנו אל הגאולה, משרה אמנו ועד לאסתר המלכה.

⁹ כפי שרמוז בדבריהן למשה: "אָבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר וְהוּא לֹא הָיָה... בְּעֵדַת קָרַח" (שם כז, ג).

¹⁰ חמש בנות צלפחד יכלו להשלים את חמשת השמות החסרים, כי חטאיהם של אלה היו בני תיקון. לעומתם, חטאו של קורח עדיין קיים ומשפיע לרעה עד היום (ה"ע).

⁵ ע=70 בגימטרייה.

⁶ דברים ז, ז.

⁷ ר' משה הדרשן, מפרש ומחבר, מחכמי פרובינציא, בן המחצית הראשונה של המאה ה-11. ידוע גם בשם ר' משה מנרבונה.

⁸ במדבר כו, לג.